

THE LAST MUSE (Domnița Gherghinescu-Vania)

Al. Cistelean, Prof. PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The essay retraces the life of one of the most exciting muse in Romanian literature, Domnița Gherghinescu-Vania, one of Lucian Blaga's lovers, but also of Tudor Arghezi, Nae Ionescu and many others. At the same time, the essay investigates the letters that have been published so far, letters in which Domnita's style combines the characteristics of essay, poetry and flirt.

Keywords: Domnița Gherghinescu-Vania, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, muse, love, love letters, flirting, adoration.

Mari (dar nu și dramatice, măcar pentru că nu s-au lăsat cu morți) seisme și ravagii senzuale a produs în literele române interbelice frumoasa Domnița Gherghinescu-Vania, soața poetului și juristului (mai degrabă invers) D. Gherghinescu-Vania. Ultima muză funcțională din poezia română (un fel de taifun senzual, cu un *sex appeal* paroxistic), Domnița a frînt inimi și suflete și la rînd și de-a valma, împrăștiind peste tot și peste toți, fie mai tineri, fie mai bătrîni, o fascinație iradiantă¹ și o seducție fatală și ineluctabilă. Cum muzele, după cum se știe, nu scriu (și bine fac, întrucît atunci cînd nu se pot abține o dau, de regulă, în bară), nici Domnița nu s-a aventurat în literatura propriu-zisă, dar toată lumea e de acord că ar fi putut-o face cu succes (nu numai cu grație). Zaharia Stancu, bunăoară, e ferm convins că "Domnița a fost, într-adevăr, o scriitoare foarte talentată."² Și mai convins era Șerban Cioculescu, pentru care, în *Cartea pierdută*, "se relevă" "un mare talent literar" și care "n-a/m/ mai întîlnit în tot scrisul nostru o asemenea putere de eliberare de sub gheara bolii și a morții, care o pîndea de multă vreme, o asemenea forță spirituală, tradusă prin toată gama ironiei transcendente."³ Și Cioculescu și Zaharia Stancu erau din grupul privilegiaților asupra cărora se răsfrîngeau și se revărsau (deși nu știu cît de generos) grațiile și magia Domniței, alături, de altfel, de un întreg alai (impresionant numai decît, deși poate că Mihai Gafița exagerează puțin cînd zice că "a trecut pe acolo o întreagă istorie a literaturii contemporane românești").⁴ Simona Cioculescu dă o "listă scurtă" (dar destul de lungă și așa; și mai ales selectă) de adoratori (în grade diferite, desigur) ai Domniței, înșirîndu-i pe Arghezi, Blaga, Enescu, Nae Ionescu, Corneliu Baba, Ionel Teodoreanu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Ion Vlasiu, MRP, Ion Chinezu, V. Papilian (acesta în dispută directă cu Blaga)⁵, Virgil Gheorghiu, Petru

¹ Zigu Ornea zice că avea chiar o "personalitate iradiantă" și că era, ca femeie, "pururi grațioasă și libertină" (*România literară*, nr. 46/1995).

² Domnița Gherghinescu-Vania, *Cartea pierdută*, cu prezentări și postfață semnate de Zaharia Stancu, Șerban Cioculescu, D. Gherghinescu-Vania și Mihai Gafița, Editura Cartea Românească, București, /f.a./ /1973/, p. 5.

³ Idem, p. 9. (Și Simona Cioculescu, în prefața la *Domnița nebănuitelor trepte*, p. 8, zice că avea "un puternic temperament artistic, reprimat."

⁴ Idem, p. 14.

⁵ Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, Prefață de Dan C. Mihăilescu, Cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 123. Anania îl întîlnește pe Blaga în casa Eugeniei Mureșan (cea care se străduia să ia locul Domniței în inima lui Blaga – și a și reușit o vreme) și evocă "rănilor unei rivalități mai vechi, de tinerețe, a celor doi, asupra unei femei cu haruri de frumusețe, cultură, inteligență, talent și distincție,

Comarnescu ”și alții,” ”cu toții fascinați sau cel puțin impresionați de Egeria” brașoveană și care au făcut, care cu ce succes a avut norocul, ”pelerinajul la Domnița”.⁶ Nu toți au fost norocoși, întrucât Domnița știa să aleagă și să ierarhizeze (iar între aleși, firește, Arghezi, Nae Ionescu și Blaga în primul rând), nu doar să încurajeze și să sperie cu entuziasmul irepresibil al propriei feminități. Firește că farmecele ei au mers mai mult pe încurajare, dar au fost și oameni speriați de feminitatea stihială a Domniței. Și nu oameni sperioși din orice și mai nimic sau oameni cu inhibiții și timidități, ci – de pildă – un adevărat (și experimentat) satir cum era Ion Vlasiu, care recunoaște - ce-i drept, mai la bătrînețe - că ”forța ei seductivă m-a speriat, cîndva, de mult,”⁷ așa că și-a luat binișor tălpașita. Nu toată lumea o ștergea însă englezește din fața Domniței, căci unii alegeau martiriul de amor, cum face prietenul lui Vlasiu – B. – care ”a iubit-o ca un sclav” și de care sculptorului îi ”era milă”, deși omul ”se simțea răsplătit”⁸ fie și doar cu apropierea de Domnița. Milă-i era lui Vlasiu mai ales de Vania, ”pe care Domnița (muza geniilor) l-a chinuit toată viața” și pe care-l ”chinuie și după moarte”⁹ (Vlasiu, la comanda lui Vania, îi face monumentul funerar). Totuși, Vlasiu n-o vorbește rău și admite că ”Domnița n-a fost pentru nimeni distrugătoare”, victimele ei salvîndu-se cumva (”Blaga s-a eliberat, Arghezi a iubit-o platonic;” oare?!), în afară, desigur, de Vania. Judele trebuie să fi fost însă om tare înțelegător (și tare iubitor, după normele riguros paulinice), un fel Ștefan Micle reeditat. Deși nu nerecompensat, căci, zice Grigore Cojan, ”cu toate *trădările* ei grațioase de-a lungul anilor, l-a iubit toată viața.”¹⁰ Se vede că era polyvalentă eminent (și poate ușor nimfomană). Altminteri, e silit și Cojan să admită că „era greu să te sustragi farmecului ei.”¹¹ De fapt, nu s-a sustras nimeni, deoarece Domnița face victime încă din tinerețe și o ține în același ritm al seducției galopante și generale toată viața (care n-a fost lungă, ci doar atîta cîtă trebuia pentru ca farmecele ei să fie mereu ”incontornabile”; s-a născut în 1908 și a murit în 1969)¹². Că aceste farmece au rămas active și eficiente și peste ani, ne-o spune chiar un prelat (ce-i drept, un fel de prelat-haiduc în tinerețe), care o cunoaște acasă la Arghezi și constată că ”la vîrsta ei de atunci, nu-și pierduse nici unul din atributele legendei, sugerînd imaginea a ceea ce trebuie să fi fost femeia Salonului Francez din epoca Iluminismului.”¹³ S-ar zice, după ce spun cei care-au cunoscut-o mai bine, că proiectul ei existențial era chiar acela de a accede la ultimul post de muză, înainte ca acesta să fie șters din nomenclatorul de funcții creative. Vlasiu e foarte convins de asta și o spune pe șleau: ”ea voia să fie o muză în văzul lumii și a reușit în viață și chiar

care însă, pînă la urmă, a preferat să se mărite cu un judecător obscur și poet mediocru din Brașov.” Era măritată însă cînd cei doi se disputau.

⁶ Lucian Blaga, Domnița Gherghinescu-Vania, *Domnița nebănuitelor trepte*, Epistolar, Ediție îngrijită, prefață și note de Simona Cioculescu, Muzeul Literaturii Române, București, 1995, (*Domnița și Poetul*, p. 5).

⁷ Ion Vlasiu, *Monolog asimetric*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 105.

⁸ Idem, *ibidem*.

⁹ *ibidem*. Și Domniței îi e cîteodată milă de el (amestecată, desigur, cu ceva vinovăție), cum face în această însemnare din *Cartea pierdută*: ”V., sărmanul, s-a chinuit cu mine ca un martir ce este. E un om sublim; din pricina virtuților lui, plîng aproape în fiecare zi...” (p. 97).

¹⁰ Grigore Cojan, *Amintiri cu scriitori brașoveni*, Brașov, Editura Dealul Melcilor, 2000, p. 151.

¹¹ Idem, p. 154.

¹² Cf. *Dicționarul general al literaturii române*, E-K, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 327 (articolul, bine documentat, aparține Stănuței Crețu).

¹³ Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 123.

postmortem.”¹⁴ O muză destul de incitantă (de nu chiar prea), pe care Vlasiu o vede ”voluptuoasă” și ”cu elanuri spirituale orientale;”¹⁵ ca temperament i se pare un amestec de ”Madame Bovary” și ”Mimi a lui Henri Murger”.¹⁶ Poate, deși mă tem că Vlasiu e aici ușor malițios.

Pînă să ajungă însă amfitrioana seducătoare (și de-o ”mondenitate magnetică”)¹⁷ a tuturor artiștilor care-au văzut-o, Domnița n-a avut parte de o viață chiar de răsfaț. Era, de fapt, orfană (o chema Domnica Mocanu) și bolnavă, încă de mică, de tuberculoză. În sanatoriul de tuberculoși de la Gioagiu (unde petrecuse deja doi ani) o întâlnește, în 1928, Ecaterina Săndulescu (care o cunoscuse de elevă, pe cînd Ecaterina era profesoară suplinoare la Școala Protopopul Tudor din București), internată acolo (pe cînd avea abia 15 ani) de directoarea școlii, femeie de treabă ”care, deși avea doi copii, a întreținut-o, a înzestrat-o și a ajutat-o să se căsătorească”.¹⁸ Cu Vania, firește (cu zece ani mai mare decît Domnița), ajuns și el la Gioagiu și plecat după un an, în culmea fericirii, la braț cu ”Domnița lui” ca nevastă.¹⁹ Kati e destul de răutăcioasă cu Domnița (pe bun motiv, de altfel: și ea a încercat să-l persuadeze pe Blaga - tocmai cînd acesta suferea de febra Domniței -, dar n-a reușit decît să-l isterizeze), dar și ea e nevoită să-i admită măcar frumusețea (căci în rest nu prea are vorbe bune): ”condusă nu numai de un instinct infailibil de femeie, cît mai ales de zeul ei protector, Gherghinescu-Vania, această femeie cu cap frumos, inteligentă, îndrăzneată și ambițioasă, care își crease ad-hoc faima de animatoare a cercurilor literare brașovene, vreme de o jumătate de veac, s-a așezat în lumina cea mai nediscutată a literaturii din Țara Bîrsei.”²⁰ Dacă ar fi fost numai de-acolo! În realitate, celebritatea specială a Domniței era (destul de) națională și făcută de oameni în stare să creeze faima unei femei (Arghezi, Blaga, Nae ș.a.) – și nu orice faimă! Kati era cam frustrată (și literar, nu doar altfel), așa că răutățile i se pot trece, mai ales că și ea zice, în final, că Domnița ”reabilitează în era noastră mitul romantismului întîrziat al marilor iubiri”.²¹ Mari – nu știu; însă faimoase, multe și notorii - sigur. Ce-i drept, Vania îi face imediat Domniței salon și-i place s-o vadă tronînd peste provinciali și oaspeți de capitală deopotrivă. Ca jude în Tîrgu Mureș (cîțiva ani, pînă se mută la Brașov) – și ca să-i deschidă Domniței mai mari cercuri admirative – se străduie să facă șezători cu lume bună, precum și alte evenimente de pus Domnița în valoare. La o astfel de șezătoare (din 29 aprilie 1934, după cum consemnează Corneliu Albu în *Societatea de mîine*),²² Domnița se și alege cu omagiile - galante mereu - ale lui Cincinat Pavelescu, cel care ”constatînd marea pasiune ce exista între cei doi soți”, îi închină următoarea epigramă: ”Marea voastră pasiune/ O-nțeleg și o aprob,/ Însă n-am văzut domniță/ Stăpînind un singur rob”.²³ Nici nu era cazul, firește, pentru că Domnița avea robi destui (și va înregimenta și mai

¹⁴ Ion Vlasiu, *op. cit.*, p. 106.

¹⁵ Idem., p. 105.

¹⁶ Ibidem, p. 106.

¹⁷ Gheorghe Grigurcu, în *România literară*, nr. 20/2010.

¹⁸ Ecaterina Săndulescu, ...*din umbra umbrelor*, Editura Albatros, București, 1981, p. 81.

¹⁹ Idem, ibidem.

²⁰ Idem, p. 82.

²¹ Ibidem.

²² Nr. 4-5/1934.

²³ Cf. Vasile Netea, *Memorii*, Ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș, Cuvînt înainte dr. Florin Bengean, Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2010, p. 42.

mulți la Brașov). Netea era și el (dar mai la coadă) admirator de Domnița (la rîndul ei ”mare admiratoare a lui Verlaine”), pe care o desenează cu entuziasm imnic atunci cînd își amintește de ”reuniunile” pe care le ”prezida”: ”Cu un profil marmoreean, de o simetrie și gingășie ateniană și înzestrată totodată cu o mare finețe, Domnița /.../ prezida aceste reuniuni cu o distincție într-adevăr aristocratică.”²⁴ Nu-i a se mira, căci Domnița ”umplea preajma cu o prezență feminină, cu tot ce implica aceasta, de la solicitarea ținutei la omagiu și alint” și avea ”vocație” de ”amfîtrioană”, ”structura ei intimă” fiind ”prin excelență și integral poetică”.²⁵ Așa stînd treaba, toate devin de înțeleș; e vorba, ce mai încoa-încolo, de ”o doamnă a cărei trecere pe pămînt nu poate decît să ne tulbure.”²⁶ Chiar și după ce a trecut.

Firește că Domniței îi mai și plăcea să se laude (măcar către prieteni) cu marile trofee. Cum face cu ”trofeul Blaga”, într-o scrisoare către Ștefan Baciu: ”Dragă Ștefane, am Blaga, am vîlaga!”²⁷ (oare-n ce sens?... ce-i drept, Grigurcu îl dă pe Blaga ca pe un Don Juan de tip nordic...).²⁸ În orice caz, dacă o avea într-adevăr (dar presupun că știa ce avea), înseamnă că Simona Cioculescu n-are dreptate cînd vorbește de ”lipsa pasiunii carnale” între Blaga și Domnița.²⁹ ”Fenomenul Domnița”, cum îi zice Simona Cioculescu - și pe care-l aseamănă cu cele provocate de Bettina von Arnim și Marta Bibescu -, îi incita pe admiratori – ”conștient sau nu”, deci fatalmente – ”să intre în spațiul potențial al misterului și al revelațiilor decisive” (și cine n-ar vrea să ajungă acolo?!), pe cînd ea ”simțea” doar ”nevoia de a se dăruir spiritual, de a fermeca, de a stimula creația”³⁰ (Simona Cioculescu o prea ”spiritualizează,” mai că o lasă fără trup, deși Domnița excela în materie). Blaga, însă, n-a intrat doar în ”spațiul potențial” de care vorbește Simona Cioculescu, ci s-a aruncat abrupt în spațiul real al farmecelor Domniței (și n-o fi fost singurul, dar epistolarul Blaga-Domnița e o cronică destul de amănunțită față cu altele). Și încă cu ce viteză și impetuoșitate! Practic dă buzna acolo deja din primele scrisori (toate – și ale lui, și ale ei – frumoase, decente, chiar dacă electrizate; și fără Momotei și Tropotei), amenințînd că, de ”n-am fi siliți să scriem deschis” (dar, din păcate, scrisorile erau cam deschise; și Cornelia și Vania le vedeau – sau le puteau vedea, ceea ce înseamnă că le vedeau), Domnița s-ar trezi ”cu o declarație de dragoste cum n-ai mai auzit în viața ta. /.../ Prea iai lumea cu aruncătoare de flăcări!”³¹ O lua, într-adevăr (deși pare cam durdulie în fotografia din *Cartea pierdută*), așa că Blaga nici nu mai umblă după stingătoare; ba din contră, se aprinde vîlvătaie și s-ar deda numaidecît la giumbușlucuri de adolescent (asta-i normal, toți îndrăgostiții se infantilizează), venindu-i ”să umble în mîini” numai cînd se gîndește la Domnița.³² Nu umblă însă decît ”prin poiana Arcadiei”³³ (nu-i rău nici pe-acolo), ținîndu-se după ”zeița olimpică și păduratică”³⁴ și oftînd din rărunchi la fiecare

²⁴ Idem, p. 43.

²⁵ Mihai Gafița, *op. cit.*, pp. 11, 12, 14.

²⁶ Sorin Titel, *Pasiunea lecturii*, Editura Facla, Timișoara, 1976, p. 114.

²⁷ Cf. Grigore Cojan, *op. cit.*, p. 154.

²⁸ Gheorghe Grigurcu, *op. cit.*

²⁹ Simona Cioculescu, *op. cit.*, p. 5. Și nici Iulia Alexa nu mai trebuia să se-ntrebe dac-o fi fost ”iubire” ori doar ”înalță prietenie intelectuală” între ei (*România literară*, nr. 36/2001).

³⁰ Idem, p. 8.

³¹ Domnița Gherghinescu-Vania, *Cartea pierdută*, ed. citată, p. 17.

³² Idem, p. 49.

³³ Idem, p. 35.

³⁴ Idem, p. 60.

pauză epistolară: ”ce mult e de cînd nu ți-am mai scris!”³⁵ (într-adevăr, mai că se făceau două săptămîni). Cu toată cenzura, avînturile se dau pe față tot mai clar și după ce-i spune că ar săruta-o ”întîia oară în viață” (eu unul n-aș crede; probabil voia să-i îmbrobodească pe Vania și Cornelia) – ”ceea ce mă tentează /.../ de cînd te zării întîia oară”³⁶ (mai lipsea să adauge ”pentru prima dată”!) -, brusc se gîndește ”mult la gura și la dinții tăi”!³⁷ (dacă s-a ajuns la dinți, înseamnă că s-a ajuns departe de tot). E atît de prezentă ”această Domniță”, cu darul ei ”de a contamina de poezie, cum nu este al doilea”³⁸ (dar au mai fost și vor mai fi cîteva), încît are impresia că atunci cînd scrie poezii îi scrie direct ei (”parcă ți-aș scrie ție!”).³⁹ Nici ea, chiar dacă mai reținută și jucînd la eschivă⁴⁰, nu-l slăbește; ba din contră, plusează la șantaj diafan absolut: ”Tu rămîi singura mea lumină frumoasă”!⁴¹ Firește că pe blîndul Vania Blaga-l adoarme cu vorbe de ameițit veleitarii, mutînd-o pe Domnița în transcendență și numind-o ”Domnița spiritului românesc”⁴² iar pe el aducîndu-l în situația de a nu mai avea ce replica la asemenea imnuri: ”ce sunt poeziile noastre în comparație cu Poezia absolută”⁴³ care era Domnița, o poezie ”ce s-a-ntrupat pe pămînt, din duh și materie, în casa din strada Crișan 16”.⁴⁴ Pe Cornelia (pățită) n-o duce însă de nas, numai că are noroc (pentru ipostaza lui donjuanescă și faunescă) de o adevărată *lady* tolerantă, care-i dă voie la ”orice”, ”cu o singură condiție: poeziile să fie frumoase”.⁴⁵ (Firește că Blaga o apreciază pentru că-i așa suflet bun și o chiar laudă către Domnița pentru că i-a acordat o așa slobozenie, sugerîndu-i să și-o obțină și ea). Merge totul ca pe roate (vreme de opt ani, de prin 1941 pînă prin 1948) cînd, fără preaviz, idila se curmă brusc. Poate din motivele sugerate de Blaga în *Luntrea lui Caron*,⁴⁶ cînd și-o fi dat seama că e doar unul dintr-un alai mare și că defilează simultan cu alți adoratori (dintre care unii nu erau acolo chiar din motive de artă). (Poeziile – vreo șase aș zice eu, deși se contează în general doar pe trei - i-au ieșit însă bine, a fost mulțumită și Cornelia; dar tuturor le-au ieșit bine poeziile ”Domniței”, de la Arghezi pînă la Virgil Gheorghiu, cu *Plecarea lui din Venusburg*, ceea ce demonstrează că era cu adevărat o muză; oricum, mai degrabă o muză decît o iubită).

Cartea pierdută e încropită de Vania din ”extrase din scrisori”, în principal, dar și din alte feluri de însemnări, puse de el cronologic.⁴⁷ Sigur că sunt alese după un criteriu care-l privilegiază pe Vania, căci multe din aceste aproape poeme în proză fac referire la el – cu tandrețe, de nu cu mai mult. Cum e cel de deschidere: ”Am intrat într-o nouă primăvară a inimii, cînd despărțirea e suferință./ Aseară, pe terasă, cu o lună foarte romantică în ochi, îmi

³⁵ Idem, p. 99.

³⁶ Idem, p. 115.

³⁷ Idem, p. 132.

³⁸ Idem, p. 20.

³⁹ Idem, p. 55.

⁴⁰ Sau, cum zice Gh. Grigurcu – ”Muza era foarte bună profesionistă a... propriei meniri” (*România literară*, nr. 34/1996).

⁴¹ Idem, p. 150.

⁴² Idem, p. 71.

⁴³ Idem, p. 85.

⁴⁴ Idem, p. 133.

⁴⁵ Idem, p. 75.

⁴⁶ Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*. Roman, Ediție îngrijită și stabilire text: Dorli Blaga și Mircea Vasilescu, Notă asupra ediției Dorli Blaga, Postfață Mircea Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1990, pp. 22-24.

⁴⁷ D. Gherghinescu-Vania, în *Cartea pierdută*, p. 8.

imaginam cum ți-o fi în casa noastră, singur... Și m-am cutremurat”. Când înseamnă despre sine, Domnița se impresionează rezolut: ”Nu pot pricepe focul cu care mi-am consumat eu viața, pusă mereu în slujba altora./ Ce fel de suflet am avut, Doamne!”. Bun de tot, după propriile impresii: suflet de generozitate, de sacrificii (ambele concepte foarte relative, pe care oricine și le poate potrivi). Așa cum sînt dispuse, însemnările pot da impresia unui fel de ”jurnal”⁴⁸ de notații cotidiene, reflecții și impresii⁴⁹ (d-aia și face Vania precizarea că nu-i un *jurnal*), destule din ele întocmite poetic, în genul acesteia: ”Dumnezeu era ostenit. Sta cu mîinile încrucișate pe genunchi și privea în jur./ Făcuse atîtea lucruri frumoase, dar ce îl mulțumea mai mult era că într-o clipă, cînd toate îi produceau bucurie, crease fericirea./ El nu știa ce este; nu avea culoare, nu avea sunet...”. Boala e, firește, un argument mereu în revenire, dar și dragostea, într-o aforistică ușor înflorită și vădit trasă din experiență: ”Uneori mi se pare că dragostea e ca zăpada: atîta vreme cît calci ușor – e frumos. Dar cum pui piciorul apăsător, adînc, totul ți se prefăce sub pași, în noroi...”. Desigur că ei îi plăcea să calce cît mai ușor. În cele din urmă, însemnările se așează într-un fel de jurnal de boală (care are ceva din ce zicea Cioculescu, dar nu chiar cum zice), dar se prea poate ca Domnița, de-și punea în gînd, să fi putut fi scriitoare (nu numai bună traducătoare). Așa însă e doar o poetă posibilă. Dar ce contează pentru cineva care, fie și puțină vreme, a fost ”Poezia absolută”?!

⁴⁸ Așa i se pare și lui Constantin Cubleșan, că însemnările ”lasă impresia unui *jurnal intim*” (*Tribuna*, nr. 43/1973).

⁴⁹ Ele arată, zice M.N. Rusu, ”spirit de observație, lirism confesiv și concizie stilistică” (*Astra*, nr. 1/1982).